

Branimir Crljenko
Pula

STAROSNA SLOJEVITOST ISTARSKIH TOPONIMA
*** ŠTO NE ZNAJU ONI KOJIMA SMETAJU HRVATSKA IMENA
BRIJUNI, VODNJAN...?***

UDK: 81'373.21(497.5-3 Istra)

Rad primljen za tisak 07.05.2000.

Čakavska rič, Split, 2000. br 1-2

Pregledni èlanak

Survey article

Recenzenti: Joško Božanić, Vojmir Vinja

Imena naseljenih mjesta i dijelova reljefa sadrže tragove i sadašnjih i minulih vremena, i živih i nestalih naroda, pa je toponimija svakoga kraja u pravilu dio plurijezične, a time i multikulturene višeslojne onomastičke riznice u kojoj su utisnuti tragovi raznih civilizacija, epoha, etnosa koji su nastavali neki kraj.

Naslaganost jezičnih i vremenskih slojeva u imenima nekog kraja, stratifikacija koja se događala stoljećima i u koju, sve do pojave modernih nacionalizama, nitko nije dirao, učinila je onomastičko nasljeđe značajnim, nerijetko prvorazrednim baštinikom neporecivih etnolingvističkih, kulturoloških i povijesnih činjenica.

Istarski poluotok, koji su nastavali toliki narodi i pohodile tolike civilizacije, u svemu tome nije iznimka. Osim naslijeđenih toponima, koje su oba povijesna istarska etnosa prilagodila svojim jezičnim zakonitostima, stoljećima su nastajala zemljopisna imena na jezicima sadašnjih stanovnika, pa je toponimijski bilingvizam, supostojanje hrvatskih, mahom čakavskih, i istroromanskih, odnosno istrovenetskih toponima za iste lokalitete, višestoljetna jezična zbilja u Istri.

TRI STAROSNA I ETNOLINGVISTIČKA SLOJA

U Istri razlikujemo tri temeljna sloja nazivlja: predromanski, romanski i hrvatski.

Najstariji, predromanski supstratni sloj toponima je iz jezika istarskih prastanovnika Histra. Nepoznata nam je njihova motiviranost, postanje i značenje. Histri nam nisu ostavili pisane spomenike, ne znamo njihova jezika, filološka i svekolika znanost je do danas – kada je riječ o tom narodu – u posvemašnjem mraku. Zato nam etimoni tih toponima, koje smo već romanizirane posredstvom Rimljana primili i potom prilagodili hrvatskom jeziku, najvjerojatnije nikada neće biti poznati. Ipak, njihovi današnji hrvatski likovi predstavljaju ne samo najstarije, nego i najdragocjenije naše jezične i kulturne spomenike. Takva su imena: *Beram, Buzet, Ika, Pazin, Labin, Poreč, Plomin, Raša, Roč, Trst...*

Nešto mlađi je drugi, romanski sloj imena mjesta, gdje su najzastupljeniji toponimi pretežito rodovskog, gentilicijskog postanja, nastali prema imenima posjednika, zaslužnih časnika rimskih legija koji su na osvojenom zemljištu Histra podizali svoja gospodarstva, predije, oko kojih su se razvijala naselja. To su tzv. predijalni, ali i drugi romanski toponimi, nastali pretežito na zemljištu na kome je bila provedena rimska centurijacija, tj. katastarska podjela zemljišta. Takva su postanja hrvatskom jeziku odavno prilagođeni ekonimi: *Karobjba, Ližnjan, Marčana, Oprtalj, Supetar, Sutlovreč, Šijana, Šišan, Tinjan, Vodnjan...*

HRVATSKA SREDNJOVJEKOVNA TOPONIMIZACIJA

Hrvatskim je toponimima Istra gusto imenovana već u srednjem vijeku. Svjedočanstva o tome nalazimo u listinama kakva je, primjerice, Istarski razvod iz 1275. g. Naseljena mjesta u tom povijesno-pravnom, jezičnom i kulturnom spomeniku nose imena: *Cerovlje, Črni Grad, Črnica, Draguč, Dvigrad, Gologorica, Kožljak, Livade, Novaki, Tepljak, Topolac, Sopot, Sovinjak ...* Ona među tim imenima koja su motivirana izgledom i sastavom tla predstavljaju najprvotniji i najprirodniji oblik imenovanja predjela na zemljištu i čine najstariji sloj hrvatskih istarskih toponima koji su to i svojim etimonom. U njima su opća zemljopisna imena toponimizirana i preuzela ulogu vlastitih zemljopisnih imena: *Brdo, Bregi, Draga, Ezero, Golaš, Gomila, Gorice, Gradina, Hum, Kamik, Klenovšćak, Planik, Strmac, Šterna, Vas, Vrh, Vrhak, Završje...*

Drugi, po općem mišljenju recentniji, sloj hrvatskih imena čine toponimi motivirani vlasnošću ili zanimanjima. Tvoreni su pluralnim likovima imena, prezimena, nadimaka, odnosno zanimanja stanovnika koji obitavaju obiteljsko – zadružna naselja: *Bezjaki, Brajkovići, Bravari, Debeljuhi, Hrvatini, Ivančići,*

Kmeti, Kuhari, Matoševići, Petehi, Putini, Šorići, Šošići, Ugrini, Vidulini, Vlahi, Zeci...

Prvi je sloj hrvatskih toponima nastao na temelju izgleda zemljišta, morfologije tla – zemljopisnih termina, tj. topografonima, a u osnovi drugoga su antroponimi, tj. imena ljudi koji nastavaju određene terene, odnosno njihova zanimanja.

U ISTRI SMO JOŠ OD POGANSKIH VREMENA

U dosadašnjoj literaturi o istarskoj toponimiji, o zacijelo najstarijem sloju njene hrvatske sastavnice, nisu se gotovo ni spominjali oni toponimi koji proizlaze iz drevne hrvatske poganske mitologije, a oni su nesumnjivo dio onog najstarijeg sloja hrvatskog zemljopisnog nazivlja uopće.

Primjerice, došavši u Istru, Hrvati su neka mjesta nazvali imenima svojih poganskih bogova. Neki od tih toponima dospjeli su do naših dana.

Brda *Perun* (881 m) iznad Mošćenica i *Perunkovac* (u vojnim kartama i *Perunčevac*) (469 m) između Lindara i Gračišća mogla su dobiti svoja današnja imena samo u ona davna poganska vremena kada je još bilo živo vjerovanje u drevna slavenska božanstva... u *Peruna*, boga groma, dažda, munje i oluje, u ono božanstvo koje su poganski Grci slavili kao Zeusa, a višebožački Rimljani kao Jupitera.

Taj toponim susrećemo i u drugim našim krajevima, kao oronim *Perun* (1660 m) kod Splita, između Jesenica i Podstrane, kao hidronim *Perunuša* u Lici kod Smiljana, kao ekonim *Perunica* kod Kotora..., a spominje se i u povijesnim izvorima iz doba hrvatskih narodnih vladara (Skok, 1971.-1974., II., 643-644).

Brda *Perun* i *Perunkovac* mogla su dobiti svoja imena samo u vrijeme prije pokrštavanja, dok su Hrvati još palili žiške svojim poganskim bogovima, dok je živjelo vjerovanje u *Peruna* i druge slavenske poganske bogove.

Poznato je da su visovi u koje su za nevremena udarali gromovi i munje u doba nakon pokrštavanja svoja imena dobivali po svetom Iliji, pa otuda u našim krajevima danas postoji pravo obilje gora koje nose imena *Sveti Ilija*, *Sutilija*, *Sutlija*, *Sutlija*...

TREBA – OBRED ŽRTVOVANJA BOGU PERUNU

U blizini brda *Perun* u liburnijskoj Istri nalaze se naselja *Trebišća* i *Pod Trebišća*. U tim imenima prepoznajemo prahrvatski termin *trebit*, koji je prvotno značio krčiti, čistiti. Otuda stari izraz za krčevinu *trebežina*, za krčitelja *trebežnik*. Kako je krčenje rad nužan za život, *treba*, odnosno *potreba* postaje izraz za sve

bez čega se ne može. Poganska *treba* – religijski obred žrtvovanja bogu *Perunu* – također se smatrao potrebom, zato se tako i nazivao (Skok, 1971. – 1974.: III., 501).

Ta je prahrvatska riječ ušla u religijsku terminologiju najprije pogansku, a potom kršćansku. Otud se i danas crkvena knjiga određene namjene naziva *trebnikom*.

Ne treba isključiti mogućnost da su imena *Trebišća* i *Pod Trebišća* nastala i prema prvotnom značenju riječi *treba* te da su imenovala krčevinu, iskrčeno mjesto. I u jednom i u drugom slučaju ona u sebi nose otiske velike starine. Istog postanja mora da su rt i uvala *Trebenez* južno od Porozina na Cresu (Jurišić, 1956.: 145).

Ime gradića *Volosko* na istočnoj obali Istre blizu Ike (naselja koje je dobilo ime prema Iki, božici drevnih Histra) također je iz mitoloških vjerovanja prvih hrvatskih doseljenika u Istru. Dovodi se u vezu s imenom poganskog boga *Volosa*, zaštitnika stada i pašnjaka. Moglo je, kao i u slučaju *Peruna*, nastati samo dok je još bio živ kult toga božanstva. I ime makedonskog grada *Velesa* isto se tako dovodi u vezu s drevnim slavenskim božanstvom, ali nije do danas jasno jesu li *Volos* i *Veles* ista božanstva, je li kult tog boga bio živ i kod Južnih Slavena, kao što je živio u Rusa, koji su ga unijeli u književnost, primjerice, u »Slovo o puku Igorovu«.

SUPOSTOJANJE ROMANSKIH I HRVATSKIH TOPONIMA

Talijanski nacionalistički nasrtaji na hrvatska zemljopisna imena u 19. i 20. stoljeću bili su dugo usmjereni na uklanjanje hrvatske sastavnice istarske toponimije, na brisanje tog eminentnog svjedočanstva višestoljetne hrvatske opstojnosti na najvećem jadranskom poluotoku. Oni su na svoj način nazočni i u brojnim aktualnim prijedlozima i igrama oko istarske toponimije danas.

Primjerice, nema tome dugo što smo bili svjedoci da se na ulazu u *Vodnjan* pojavila natpisna ploča sa samo jednojezičnim talijanskim imenom toga mjesta: *Dignano*. Nakon toga je s nekoliko dvojezičnih ploča *Vodnjan-Dignano* crnom bojom premazano, uklonjeno hrvatsko ime toga mjesta. Nedavno je uz medijsku buku predloženo da se *Brijunima* »vрати« ime *Brioni*. Tome je tako iako je neupitna činjenica da u Istri stoljećima jedni pored drugih žive hrvatski i romanski toponimi. Što je za jedne bio *Rovigno*, *Dignano*, *Parenzo*, *Quietto*, *Montemaggiore...*, za druge je oduvijek bio *Rovinj*, *Vodnjan*, *Poreč*, *Mirna*, *Učka*.

Zašto i kome to smeta danas?

Ljudi opterećeni netrpeljivošću prema svemu što ne pripada njihovom etnolingvističkom i civilizacijskom krugu sve češće nam u zadnje vrijeme ovakvim i drugim raznim svojim postupcima žele pokazati svoju samodovoljnost.

Svemu u hrvatskoj toponimiji žele dati biljeg tuđeg, ishitrenog i u naše vrijeme nametnutog! Istina je, naravno, potpuno drugačija.

Val netrpeljivosti prema svemu što je hrvatsko, čakavsko i naše, koji u zadnje vrijeme zapljuskuje prostore našeg najvećeg poluotoka, pokazuje da su među nama danas i ovdje ponovno oni opterećeni predrasudama i zabludama o stanovitosti hijerarhiji koja za njih postoji između jezika, kultura i naroda.

Podastrijet ćemo stoga filološke dokaze nastanka i duge opstojnosti hrvatskih ekonima *Vodnjan* i *Brijuni*.

ZNANSTVENI ARGUMENTI VELIKE STARINE

Upravo toponim *Vodnjan* svojim hrvatskim oblikom sadrži sva obilježja imena mjesta koje u sebi sadrži filološke znanstvene dokaze velike starine, na što su odavno ukazivali istaknuti filolozi, od akademika Petra Skoka do suvremenih romanista poput Pavla Tekavčića i drugih.

Kao i brojna druga imena naselja kakva su *Ližnjan*, *Šišan*, *Barban*, *Filipan*, *Tinjan*... i ime gradića koji se na hrvatskom zove *Vodnjan*, a na istroromanskom, odnosno talijanskom *Dignano*, nastalo je prema romanskom patronimijskom imenu. U slučaju *Vodnjana* riječ je o imenu *Attinianum*, pridjevskoj izvedenici od imena nekog odsluženog veterana rimskih legija.

Glasovni razvitak tog toponima od *Attinianum* do hrvatskog *Vodnjan* sadrži glasovne promjene koje su se u hrvatskom fonološkom sustavu mogle dogoditi samo do 12. stoljeća.

Ime *Vodnjan* nije nastalo prema današnjem *Dignano*, nego prema starijem romanskom imenu koje je prije afereze, tj. prije ispadanja početnoga /a/, glasilo *Adignano*.

U riječi *Adignano* romansko je nenaglašeno kratko /ǎ/, kao i u brojnim drugim najstarijim pohrvaćenim toponimima, prešlo u kratko /ǒ/, jer hrvatski glasovni sustav do konca 8. stoljeća nije imao taj samoglasnik (*Parentium* – *Poreč*, *Kapraria* – *Kopar*, *Flanona* – *Plomin*, *Palatia* – *Polača*...) To je /ǒ/ u vrijeme kada je još u hrvatskom jeziku djelovao zakon otvorenih slogova, prema kome riječi nisu mogle počinjati nekim vokalima, dobivalo protezu /v/. Takve proteze sadrže i danas toponimi *Valtura* (<Altura), *Vis* (<Issa), *Vižula* (<Isola), *Valtida* (<Altida)...

I prijelaz nenaglašenog /i/ u starohrvatski poluglas /b/, koji je u otvorenom slogu ispao, dokazom je velike starine toponima *Vodnjan*, jer se poluglas u starom hrvatskom jeziku reducirao ili vokalizirao prema /a/ do 12. stoljeća.

IME VODNJAN JE NASTALO PRIJE 12. STOLJEĆA

Fonetski razvitak imena *Vodnjan* tekao je, dakle, ovako:

1. romansko je nenaglašeno kratko /ā/ prešlo u kratko /ō/ (*Adignano* > *Odignano*),
2. ispred /ō/ se pojavilo protetsko /v/ (*Odignano* > *Vodignano*),
3. nenaglešeno se /i/ preko poluglasa /b/ reduciralo (*Vodignano* > *Vodbnano* > *Vodgnano*),
4. otpalo je za hrvatski jezik neprirodno završno /o/ (*Vodgnano* > *Vodgnan*, što je, napisano hrvatskim slovopisom, isto što i *Vodnjan*).

Hrvatsko ime mjesta *Vodnjan* moglo se, dakle, razviti samo prema romanskom *Adignano*, a ne prema kasnije nastalom obliku *Dignano*, jer čim je u istoromanskom došlo do nestajanja početnog /a/, više nije bilo mogućnosti za zamjenu tog romanskog /a/ u hrvatsko /o/, niti za unošenje protetskog /v/, dakle, za dvije glasovne pojave karakteristične za hrvatski jezik prije 12. stoljeća. Toponimi koji su ulazili u hrvatski jezik kasnije, tih promjena nemaju.

To se može potkrijepiti i povijesnim dokazima što ih je iznio Camillo de Franceschi kada je utvrdio da je *Adignano* kao romansko ime za *Vodnjan* moglo biti u uporabi samo do godine 1388. Od te godine, tvrdi de Franceschi, u pisanim je dokumentima *Vodnjana* samo oblik s aferezom *Dignano* (Skok, 1956.).

Višestruki znanstveni i povijesni ovdje izneseni dokazi potvrđuju da je hrvatsko ime mjesta *Vodnjan* vrlo staro, da je moglo nastati samo u vremenu do 12. stoljeća.

JEZIČNE INTERFERENCIJE I PRILAGODBE NISU PROIZVOLJNI PROCESI

Otočje *Brijuni*, koje se sastoji od dvaju otoka, od *Velog* i *Malog Brijuna* i 12-ak manjih otočića, naseljeno već u prapovijesno doba, poznato po blagoj klimi i bujnoj suprotropskoj vegetaciji i zato još od rimskih vremena isključivo zimovalište i ljetovalište odabranih, ovih je dana u središtu pozornosti.

Razlog tome je, uz ostalo, zahtjev da se napusti drevno hrvatsko ime za to otočje *Brijuni*, da se otočje naziva isključivo talijanskim imenom *Brioni*.

U Istri su, kao i svugdje drugamo gdje stoljećima u doticajima žive različiti narodi i kulture, jezici obaju njezinih povijesnih naroda prema zakonima lingvistike jezičnih dodira podvrgnuti procesima višestrukih prožimanja.

Riječi koje jedan narod preuzima od drugog prilagođuju se novom jeziku svog obitavanja, tj. jeziku u koji ulaze, i to ne samo njegovu fonološkom i morfološkom sustavu već i semantički i ortoepski ili, kako bismo to rekli pučki – svojim značenjem i izgovorom. To preuzimanje riječi iz drugih leksika, te jezične interferencije ne događaju se proizvoljno, nego podliježu određenim jezičnim pravilima.

Problem imena otočja *Brijuni* nije, dakle, problem određenih svjetonazora, nego prije svega pitanje onih jezičnih zakonitosti koje su duboko utkane u strukturu svakog jezičnog idioma.

Ne može se zato o problemu toponima *Brijuni* govoriti izvan tog jezičnog konteksta.

Još u najstarijem hrvatskom jeziku u riječima s dugim /ō/, koje su u nj ulazile iz romanskih dijalekata, taj se glas zamjenjivao dugim /ū/. To je do danas naročito nazočno u riječima sa sufiksima što sadrže /-on-/.

Zato se u našem narodu odvajkada prema romanskom *Brioni* (<*Brivona*, *Breona*, *Breone*...) govorilo *Brijuni*, *Brijun*. Dočetak /-ona/ u kasnoantičkom imenu *Brivona* nije, dakle, ilirsko-romanskog podrijetla kao u *Aenona*, *Scardona*, *Salona*, *Albona* koji se u hrvatskom reflektirao kao /-in/: *Nin*, *Skradin*, *Solin*, *Labin*. Nije ni kao u *Ancona* koja je u drevnom hrvatskom uz transfonemizaciju i protezu /j/ odavno dobila lik *Jakin*.

U POSUĐENICAMA IZ ROMANSKIH DIJALEKATA

DUGO JE /Ō/ PREŠLO U /Ū/

Brojni mletacizmi koji su ušli u čakavsko narječje hrvatskog jezika iz venecijanskog, ali i oni leksemi koje su čakavci preuzeli iz istroromanskog, odnosno iz drugih romanskih dijalekata, takvo su dugo /ō/ odavno preinačili u dugo /ū/, pa prema *stagiōne* imamo danas dijalektalnu primljenicu *štajūn*, prema *cantōne* – *kantūn*, *carbōne* – *karbūn*, *bottōne* – *botūn*, *timōne* – *timūn*, *barbōne* – *barbūn*, *portōne* – *portūn*, *boccōne* – *bokūn*, *marrōne* – *marūn*..., sve do *barkūn*, *lancūn*, *špijūn*, *pržūn*... i imena našeg autohtonog pučkog istarskog plesa *balūn* (<*ballo*) itd., itd. I *bataļjūn* (*bataljon*), *bārūn* (*baron*), *miļjūn* (*milion*), *pijūn* (*pion*)..., brojni apelativi hrvatskog standardnog jezika nastali jezičnim posuđivanjem sadrže promjenu /o/ > /u/.

Osim na opće imenice, ista se zakonitost protegla i na imena ljudi i naseljenih mjesta, na antroponime i ekonime. Tako je prema izvornome *Corona* u hrvatskom čakavskom nastala *Korûna*, prema *Valone – Valûn, Castellione – Košljun, Montona – Motovun...*, prema imenima *Antonio* nastalo je naše *Antun*, prema *Simone – Šimun*, prema *Bartolo – Bartul...*¹

I rovinjski hrvatski toponimi *Turnina, Poturnina* (<*pod + Turnina* > *Podturnina* > *Poturnina*), *Bubani, Kuntrada, Gripuli, Muntrav, Pulari, Puč, Kukuletovica...* nastali su prema istim ili srodnim jezičnim zakonitostima, a administrativno nametanje jednojezičnih talijanskih toponima *Torre, Bobani, Contrada, Gripolle, Montravo* (dapače *Mont Auro*), *Polari, Monpuso* (dapače *Monte Pozzo*), *Cocalleta...*, koje je sada u tijeku, protivi se hrvatskim jezičnim zakonitostima, prirodi hrvatskog jezika, hrvatskom jezičnom osjećaju, dio je onih istih pritisaka koji su se s izmijenjenim intenzitetom na ovim prostorima događali stoljećima.

Konačno, i sadašnje hrvatsko ime *Pûla* (<*Pola*) sadrži dugo /û/ nastalo prema romanskom dugom /ô/, kao što je /u/ baštinilo i još starije hrvatsko ime *Pulj* čiji je drevni oblik sačuvan do naših dana u kretiku *puljski* i etnicima *Puljanka, Puljanin*, te imenu za čitavu južnu Istru – *Puljština*.

ENCIKLOPEDISTIČKA, ZNANSTVENA I STRUČNA LITERATURA UVIJEK JE RABILA IME BRIJUNI

Brijuni je hrvatsko ime otoka kako su ga stoljećima govorili Hrvati koji nika-
da, kao ni danas, nisu Talijanima zabranjivali da imaju i čuvaju svoj lik *Brioni*.
Puk ga je, unatoč svim odnarođivačkim postupcima, čuvao i očuvao do naših
dana. Njegov tvorbeni oblik, nastao prema zakonima hrvatskog jezika, najviše
odgovara hrvatskom jezičnom osjećaju. Zato ga hrvatska enciklopedistika, naša
sveukupna stručna i znanstvena literatura, nikada nije napuštala, zato su naši
najvrniji ljudi od pera (Krlježa, npr.), znanstvenici i jezikoslovci uvijek pisali i
govorili samo *Brijuni*.

Zemljopisno ime *Brijuni* nalazi se već u prvom izdanju Enciklopedije
Jugoslavije, u svim ostalim izdanjima Jugoslavenskog leksikografskog zavoda i
sadašnjeg Hrvatskog leksikografskog zavoda Miroslava Krleže, u svim vojnim
kartama bivše i sadašnje vojske, u Atlasu svijeta (JLZ, Zagreb, 1974.), Timesovu
Atlasu svijeta (Cankarjeva založba, Ljubljana – Zagreb, 1991.)...

¹ Samo u novijih tuđica nema tih promjena, /o/ ne podliježe prijelazu u /u/. Zato recentne
primljence sadrže izvorni oblik: *balkon, beton, bujon, eskadron, epigon, keson, kupon, talon,*
telefon, žargon, žeton...

Zalažući se za očuvanje tog toponima, neki su znanstvenici iznosili dokaze da puk u Medulinu, Premanturi, Banjolama..., okolici Pule još govori *Brijuni*. Osim Radojice F. Barbalića u članku »*Brioni ili Brijuni*« (Pomorstvo 1/1956.) o ispitanicima iz puka koji govore lik *Brijuni*, a ne *Brioni*, pisao je i akademik Blaž Jurišić u »*Analima Leksikografskog zavoda FNRJ*« (Jurišić, 1956., 16).

Manipuliranja imenom *Brijuni* i njihova podizanja na zapaljivu političku razinu bilo je nakon 1945. g. u nekoliko navrata. Zadnje su polemike, prije ovih sadašnjih, vođene u prvoj polovici 80-ih godina. Tada je, uz ostale, svoj glas digao i akademik i književnik Zvane Črnja.

Odgovarajući na članak što ga je 1983. g. objavio Mladen Zvonarević² napadajući toponim *Brijuni* kao nacionalističku tvorevinu, Črnja je odlučno odbacio Zvonarevićeve insinuacije. Utvrdio je da su Istrani oduvijek rabili to ime otoka, da ga i sam rabi, štoviše, da ga ima i u svojim literarnim tekstovima kada, primjerice, govori o »nezaboravnom *brijunskom* krajoliku«.

Iznio je vlastito sjećanje na dane oslobodilačke borbe u Istri za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je stražar dotrčao u njihovu partizansku bazu, što se nalazila nedaleko *Brijuna*, i uzbuđen dojavio dolazak Nijemaca riječima: »Drugovi, idu do nas motoškafi z *Brijuna!*« Taj stražar, tvrdi Črnja, nije bio nacionalista, frankovac ili ustaša, već domaći čovjek, seljak iz Peroja, partizan i antifašist koji je otoke ispred svoga mjesta nazvao onako kako su ih odvajkada na svom jeziku nazivali njegovi predci (Črnja, 1988., 211-214).

U obranu tog imena bili su ustali najvrjedniji naši filolozi i onomastičari, uz ostale i akademici Stjepan Babić i Petar Šimunović. Ovaj potonji je u članku »*Brijuni*« o tome zemljopisnom imenu iznio sve relevantne argumente i razloge zbog kojih se ne može i ne smije dogoditi da se potisne i utjera u zaborav jedan hrvatski toponim (Šimunović, 1983., 33-45).

MIKROTOPONIMIJA OTOČJA

Osim imena za čitavo otočje i pojedini njegovi dijelovi, polja, livade i šumarci, njegove uvale, zaljevi i rtovi, uzvisine i dolovi dobili su odavno svoja hrvatska imena.

Pored *Velog* i *Malog Brijuna*, ostali otočići nose imena *Sveti Marko*, *Gaz*, *Obljak*, *Supin*, *Supinić*, *Golija*, *Grunj*, *Vanjski (Vanga, Krasnica)*, *Pusti*, *Vrsar*.

Među njima su i dva naseljena: *Sveti Jerolim* i *Kotež*.

² »Drzovita podvala«, *Vjesnik*, 19. ožujka 1983.

Imena uvala, zaljeva, rtova i morskih prolaza su *Gromača, Dobrika, Verige, Sveti Mikula, Gospa, Javorika, Kosir, Slavulja, Turanj, Tisnac, Trstike, Stine, Soline, Pisak, Vrbanj, Slana...*

Mikrotoponimi na otočju su *Črnika, Glavina, Gradina, Kolci, Draga, Dražica, Jezero, Brodina, Vranjak, Japlenica, Kamik, Hlibine, Nozdre, Kosir, Tisnac, Turanj, Cer, Mrtvi vrh, Vela straža...*

Za neke od tih toponima Istroromani imaju imena na svom jeziku: *Rotonda, Streto, Valiso, San Girolamo, San Marco, Orsera*, a imena *Gaz, Nozdre, Brodina, Črnika...* i stare imenske metafore *Kosir, Hlibine* su samo hrvatska ili su dobila svoje talijanske inačice u ovom našem stoljeću. Njihova dubleta *Valiso* za hrvatsko *Dražica* je deminutivna izvedenica s hrvatskim deminutivnim sufiksom *-ical*, koji je transfonemizacijom u istroromanskom dao *-isa*/, *-iso*/.

TRAGOVI VELIKE STARINE HRVATSKO-ROMANSKIH JEZIČNIH DODIRA

Neki od tih hrvatskih i istroromanskih toponima pokazuju da su etnolingvistički hrvatsko-romanski dodiri na *Brijunima* veoma stari. Takav je, primjerice, hrvatski toponim *Kamik*, koji u sebi sadrži dokaze velike starine. Njegov lik s drevnim čakavskim dočetakom *-ik*/ (kao u *plamik, remik, jačmik...*) nazočan na prostoru jugozapadnog istarskog ili čakavsko-štakavskog dijalekta, gdje se u tom značenju danas rabe samo imenice *stina, grot, babulj, kamen...*, govori da je riječ o izrazu iz onog supstratnog čakavskog koji je bio prije velikih migracija u 16. i 17. stoljeću rasprostranjen diljem Istre, dakle i po čitavom jugu istarskog poluotoka, a to znači i na otočju *Brijuni*. Taj drevni toponim susrećemo danas i u blizini Premanture.

Antonio Ive u svom djelu »*I dialetti ladino-veneti dell'Istria*« pred stotinu godina spominje na *Brijunima* talijanski oronim *Kolizo* za uzvisinu koju su Hrvati nazivali *Kolci*. To je ime veoma staro. Potječe od drevne hrvatske opće imenice *kolbcb* u kojoj su govoritelji istroromanskog starohrvatski meki poluglas */b/* identificirali, čuli kao */i/*, a to se moglo dogoditi prije nego je poluglas iz čakavskog narječja hrvatskog jezika nestao ili se vokalizirao prema */a/*, dakle prije 13. stoljeća. Isto se dogodilo s apelativom *loniso* (<*lonbcb*) u značenju »zemljani lonac« - »pentola di terra cotta«, koji su Istroromani posudili od svojih hrvatskih susjeda također u predmletačkom razdoblju (Ive, 1900., 64; Cernecca 1986., 60).

Hrvati su, obrnuto nego Istroromani u *kolizo, loniso*, u romanskim riječima koje su prilagođavali svom glasovnom sustavu, romanski fonem */i/* doživljavali

kao svoj poluglas /b/ koji je u čakavskom vokaliziran, prešao u /a/. Otuda prema *Pisino* imamo danas *Pazin* (*Pisino* > *Pbsinb* > *Pazin*), prema *missa* imamo čakavsko *maša* (*missa* > *mbsa* > *maša*).

OSTALA JEZIKOSLOVNA I POVIJESNA SVJEDOČANSTVA

Postoje, naravno, i drugi netoponimijski jezični dokazi o starosti hrvatsko-talijanskih jezičnih dodira u Istri. Poznato je da su Istroromani danas jedan od rijetkih naroda na svijetu koji u nekoj riječi još uvijek govore starohrvatsko nazalno /ɛ/ koje su Hrvati prestali govoriti u vremenu prije 11. stoljeća kada su nazali /ɛ/ i /q/ već bili prešli u /e/ i /u/. Primjerice, taj nazal još živi u njihovoj imenici *grendana* nastaloj prema hrv. *gr ę delb* (>*gredelj* > čak. *gredel* > *gredeja*), posuđenici iz hrvatske terminologije pluga.

To znači da su Romani aloglotski izraz *gredelj* čuli i prihvatili od svojih susjeda dok su oni još izgovarali svoje nazale, a to se moglo dogoditi veoma davno, od 7. do 10. stoljeća (Skok, 1971.-1974., I., 614; Crljenko, 1997., 236, 237).³

I opću imenicu *otika* kojom se u istroromanskom imenuje naprava za čišćenje raonika pluga – »arnese agricolo usato per pulire l'aratro«, preuzeli su romanški stanovnici Istre od Hrvata u vrijeme dok se poluglas još izgovarao kao reducirano /i/, dok je u istroromanskom /i/ bio supstitut i za tvrdi poluglas /ɛ/. Reduciranjem poluglasa i dobivanjem proteze /v/ suvremeni čakavski govori u Istri baštine tu riječ u liku *votka* (<stsl. *otǫka*) (Crljenko, 1997., 252 i 257).

Osim filoloških dokaza i povijesni izvori govore o veoma ranoj nazočnosti Hrvata na *Brijunskom otočju*. Tako Tone Peruško u svojoj knjizi »*Razgovori o jeziku u Istri*« iznosi tvrdnju talijanskog povjesničara Bernarda Schiavuzzija da su na *Brijunima* hrvatske obitelji živjele već u srednjem vijeku (Peruško, 1965., 59; Šimunović, 1983., 36).

JEZIČNO – POLITIČKE IGRE

Zbog koga bi i zašto istarski Hrvati trebali napustiti ime koje su – unatoč svemu – očuvali i donijeli do naših dana?

Zašto bi Istrani zaboravili ime na svome jeziku za jedan svoj otok u svojoj zemlji te ga pisali i govorili kako su to tražili tuđi represivni režimi koji su dugo

³ Ovaj poljodjelski sveslavenski i praslavenski termin nalazi se i u mađarskom jeziku gdje također čuva drevni nazal: *grendely*

svojatali naše ozemlje, zatirali sve hrvatsko, zabranjivali naš jezik i naše toponime, obespravljivali naš narod?

Zbog čega i za čiji račun naši od svog etnosa i svog jezika otuđeni lokalni politički pustolovi pokreću ove svoje jezično – političke igre, sustavno nasrću na sve naše i kopaju po istarskim hrvatskim ranama?⁴

Znaju li da sada iza tog imena stoji i Hrvatski državni sabor koji je u svibnju 1999. godine donio »*Zakon o proglašenju Nacionalnog parka Brijuni*« (NN, 11. svibnja 1999.)?

Treba li ih podsjetiti, osim toga, da je u Leuvenu Međunarodni onomastički komitet, koji djeluje pri UNESCO-u, imena naseljenih mjesta i pojedinih predjela na reljefu odavno proglasio jezičnim spomenicima koji podliježu zaštiti baš kao i drugi spomenici kulture, da je – dakle – naše zemljopisno ime *Brijuni* i pod zaštitom te međunarodne konvencije?

Već i iz ovoga ovdje iznijetog jasno je da su naši istarski toponimi, kao i zemljopisna imena svugdje drugamo, važni jezični i kulturni spomenici, da oni u svojoj etimologiji sadrže kulturološke podatke koji nadilaze puko imenovanje određenog naselja, objekta, dijela reljefa, mjesta na zemljištu.

LITERATURA

1. Barbalić, R (1956.): »Brioni ili Brijuni«, Rijeka, *Pomorstvo*, 1/1956.
2. Cernecca, D. (1986.): *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria*, Trieste
3. Crljenko, B. (1997.): *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Istri*, Pazin, Naša sloga
4. Črnja, Z. (1988.): *Na poligonu*, Opatija, Otokar Keršovani
5. Ive, A. (1900.): *I dialetti ladino – veneti dell'Istria*, Strasburgo
6. Jurišić, B. (1956.): »Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja«, *Analni Leksikografskog zavoda FNRJ*, 3/1956.
7. Peruško, T. (1965.): *Razgovori o jeziku u Istri*, Pula
8. Skok, P. (1956.): »Toponomastički problemi. Vodnjan«, Beograd, *Istoriski časopis*, VI/1956.

⁴ O tome su se 24. lipnja 1999. godine u *Večernjem listu*, u članku »*Jezikoslovci protiv vraćanja talijanskog naziva Brioni*« očitovali akademici Stjepan Babić, Petar Šimunović i etimolog Alemko Gluhak.

9. Skok, P. (1971.-1974.): *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb, JAZU
10. Šimunović, P. (1983.): »Brijuni«, *Jezik* 2/1983.
11. Šimunović, P. (1991.): »Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena«, *Dometi* 6-7/1991.

DISPUTE ETNOLINGUISTICHE CIRCA LA TOPONOMASTICA ISTRIANA

Riassunto

I nomi delle località abitate e delle parti del rilievo contengono tracce dei tempi nostri e di quelli remoti, tracce dei popoli viventi e di quelli scomparsi, perciò la toponomastica di ogni località è in genere parte del tesoriere onomastico plurilinguistico di molti strati e quindi multiculturale, in cui sono impresse le impronte di varie civiltà, epoche, etnie che abitano un dato ambiente.

La sedimentazione di strati temporali e linguistici nei nomi di un luogo che avviene da secoli e che, fino alla comparsa dei nazionalismi moderni, nessuno ha toccato, ha dato importanza al retaggio onomastico, non di rado con eccezionali fatti etnolinguistici e storici che il patrimonio non può respingere.

La penisola istriana, abitata da tanti popoli e frequentata da tante civiltà, in questo tema non ne è un'eccezione.

Accanto ai toponimi ereditati che tutte e due le etnie storiche istriane hanno adattato alle proprie norme linguistiche, per secoli hanno avuto origine anche nomi nelle lingue degli abitanti attuali, per cui il bilinguismo toponomastico, con la coesistenza di toponimi croati – prevalentemente ciaccavi – e di toponimi istroromanzi come indicazione dei medesimi luoghi, in Istria è una realtà linguistica secolare.

L'aggressione nazionalista italiana verso i nomi geografici croati nel XIX e XX secolo è stata a lungo indirizzata all'eliminazione della componente croata della toponomastica istriana, eminente testimonianza della plurisecolare presenza croata nella maggiore penisola dell'Adriatico.

Sono presenti a modo loro anche in innumerevoli dispute e giochi attuali in relazione alla toponomastica istriana di oggi.

WHAT THOSE WHO ARE ANNOYED BY THE CROATIAN NAMES BRIJUNI, VODNJAN... DO NOT KNOW?

Summary

The names of the inhabited places and parts of the relief contain traces of both present and past times, of the living and disappeared peoples, so that the toponymy of each region, in general, is a part of the plurilingual and thus also of the multicultural multilayered onomastic treasury with impressed traces of different civilizations, epochs, ethnics by those who inhabited a certain region.

Discordance regarding the linguistic and time layer in the names of a region, the stratification occurring through centuries which, until the modern nationalisms appeared, nobody ever affected, caused the onomastic inheritance significant, not rarely the first-rate inheritor of the irrevocable ethnolinguistic, cultural and historical facts.

The Istrian peninsula that was inhabited by numbers of different peoples and numberless civilizations is not exempted.

In addition to the inherited toponyms, which both historic Istrian ethnics adapted to their linguistic patterns, the geographical names occurring through centuries in the idioms of the present inhabitants resulted in the toponymic bilingualism, the co-existence of the Croatian, mostly chakavian, and Istro-Romanic, Istro-Venetian toponyms, respectively, for the same localities, is the multi-layered reality in Istria.

Podaci o autoru:

Doc. dr. B. Crljenko, prof. dijalektologije na puljskom Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Stan: Rovinj, 43. istarske divizije 5, tel. (052) 812-681